

»Če je napisano,« je pristopil brez drugega, »potem se lahko prebere; če eden ve, bodo vedeli vsi. Vsi, dà, vsi!« je motovilil z rokami.

Metka pa je za trenutek postala, kakor bi prisluhnila in česa čakala. Sledila je gibom njegovih rok, kakor bi čakala, da seže v žep. Fant se je še bolj zmedel. Nato je naglo sama izvlekla pištolo in zamižala.

Oster strel je povzročil preplah. Nastal je vrvež in križem beg. Križem beganje in krik. Ljudje so se razbežali, kakor bi jih razpihal veter. Ko je fant padel, se je sklonila k njemu.

»Zdaj se ne boš več bal!«

Potokar je zmedeno pijano gledal; zdelo se mu je, da se pogreza svet okoli njega.

»Ta krogla je bila namenjena vam in jaz naj bi vas pripeljala!« je Metka razburjeno in sovražno izvlekla iz fantovega žepa revolver, vrgla se na mrtvega fanta, zagrebla lice njemu na prsi ter planila v krčevit jok. »In tako se je zbal!«

Potokar pa je brez moči zlezel na tla in v nosu je začutil goreči smodnik; ljudje so zmerom bolj drveli skupaj ter se zbirali v gručo okoli njih.

Iz enajste šole med rokovnjače

François Villon, prvi moderni lirik v Evropi (1431—o. 1463)

Anton Debeljak

Pripomnje Villonovim kiticam

Ker je pred cesarjem Jožefom bilo do nove maše vsega vkupe zadosti 10 let učenja, pomeni šaljivi pregovor o 11. šoli na Vrhniki — pošolsko dobo.

Naš pesnik je z 18 leti dosegel zrelostni izpit. Iz te dobe je po vsej priliki *Ballade de Bon Conseil* ali Pametna beseda, ki spominja propovedi. Njegovi vrstniki so resne umotvore, kakršnih je nekaj objavil DS 1943/I, manj cenili kot šegava dela ali celo igrčke kakor naslednji *Rondelček*:

Franjo Pritekel, misli na kopel!
Komaj je stekel Franjo Pritekel,
že se je slekel, v banjo je stopil
Franjo Pritekel.

S svojimi tovariši visokošolci je Villon za šalo zmaknil prodajalcem kak priboljšek, da so si ga privoščili na nočnih krokarijah. A kdor seže po jajcu, bo skoraj po zajcu. Ko je bil 1452 že »maistre ès arts« ali doktor, se je spajdašil z nekaterimi člani »Školjke« (Coquille, tatinske družbe, ki je v Podonavskih deželah imela vrstnico: Prudenten-Orden, po naše: Red modrecev) in zagrešil vlom kakor tudi uboj v silobranu.

Tako se je potikal po svetu s »školjkarji«, rokovnjači, katerih eden, Colin de Cayeux, je kmalu končal na vešalih. Vest mu še ni otopela, kakor priča *Belle Leçon aux Enfants perdus*, t. j. Lep nauk izgubam. Opozarja na velike nevarnosti, ki preže na tatove v Udinem borštu — njih bivališču — in še na to, da ukradeno blago nič ne zaleže.

Villon je mnogo doživel, zato zveni njegov verz prepričljivo. »Villon slika skoraj nevede, pri tem pa nič ne prikriva, ničesar ne opravičuje. Obhaja ga kes, priznava svoje krivice, katerim pa se ne more ubraniti. Prikazuje jih, da bi druge odvrgnil od njih. Poznam malokak nauk, krepkejši od *Ballade de bonne doctrine à ceux de mauvaise vie*, Dober nasvet malopridnežem. Norčija se v teh verzih spaja z resnobo, ganotje z roganjem, toga z razuzdanostjo; dražljiva poteza se konča z otožnostjo, občutek za ničevost stvari in stvorov je pomešan z nenadno šegavostjo, ki poveča učinek. A vse

to je tako naravno, tako jasno, odkrito, duhovito; slog spremlja misel s toliko točnostjo, da se ne utegneta čuditi, kako obleka odeva telo, katero je zajela,« se navdušuje kritik A. de Montaignon.

Naš baladnik se je silno rad smejal. Začuvši svojo smrtno obsodbo si je kot osmrtnico napisal naslednjo štirivrstnico:

Je suis François, dont ce me poise,
Né de Paris emprès Pontoise,
Qui, d'une corde d'une toise,
Saura mon col que mon cul poise.

Francoz sem — dem to skoro z jezo —
doma v Parizu za Pontoze.
Obešen s seženjsko prevezo
spoznal bo vrat mi ritno pezo.

V tem vzorcu podvisliškega humorja nisem mogel prevesti dvournega imena François, ki pomeni: Francoz in Francè. Da je bil to naš ožji rojak, bi se druga vrsta glasila: Doma iz Ljubljane pri Šiški. — Smrtno sodbo je po Chapirovem mnenju Villon skrajša smatral za hvastanje kriminalnega uradnika, drugače menda ne bi bil sposoben tolike objesti za zadnjo uro. Videč, da gre ne za šopirnost, ampak za bridko resnico, prime za pero in prosi parlament, najvišje sodišče, naj ga pomilosti. Kazen mu je spremenjena v takojšen izgon za deset let. Vesel, da je v poltretjem letu že tretjič ušel vešalom, pošlje državnemu zboru Prošnjo (Requête) za tri dni odlaška, spojeno z zahvalo za pomilostitev. Začenja jo z besedami, ki se govore pri poslednjem olju: Per visum, auditum, doratum, gustum et locutionem, tactum, gressum, lumborum dilectationem... Toda obešenjaška šaljivost obide našega junaka takoj po uvodnem liturgičnem obrazcu: vsem udom ukaže hvalo peti, celo zobje naj skočijo iz dlesen in veličajo narodno zastopstvo za pokazano blagost.

Vélikí vstajnik, ki si ga bo po K. L. Reinerju prisvojilo popolnoma šele pokolenje okoli l. 2500. (Prager Presse 14. II. 1931), je zložil najmanj sedem balad v tatinščini (Jargon ou jobelin). Prvič na svetu se je latovščina tu porabila v umetniške namene. Docela jih danes nihče ne razume, kakor ne razumemo osmeric italijanskega sodobnika L. Pulcija (1431—87). Najpopolnejši nemški prevod — Löpelmann — prinaša eno samo v »rotvelšus«. Žal, da nisem mogel dobiti: N. Cioli, Le Ballate argotiche di F. V., Lanciano, 1934. — Jaz sem ponašil dve, eno pod naslovom Tatinščina, to pa v knjižni govorici, prepleteni z nekimi izrazi, ki naj zaudarjajo po sleparskem jeziku: plajšur = rokovnjač; iti na Kum ali kúmati = krasti, ropati; svita = (zastarelo) obleka; grivar = orožnik; kohár = cigan, nepridiprav; škvar = rod, pleme; bena = bebec, butec, bedak; »na hlad iti« pomeni po mnogih rokovnjaščinah: v zapor priti. — René de Montigny (1429—57), sin odlične družine, je bil kot razbojnik okrajšan za glavo, enako že omenjeni ključavničarjev sin Colin de Cayeux, svetoskrunec in uzmovič. — Drugi primer, domala ves v rokovnjaščini, verno zrcali jezik Villonovih balad v čiribirščini. Stikov pa nisem mogel posneti, kajti prepričla bera nam je ohranjena za gorjačarščino. Benkovič je v DS 1890 imel npr. pomisleke proti obelodanitvi slične babilonsčine, botanik A. Pavlin v SN 1875 št. 121 in 123 premalo jezikovne žilice, da bi bil spoznal pomen takih človeških dokazil (document humain). Jagić s Štrekljem pa je le tolmačil »tajne govornice pri Slovanih« Wr. Sb. 133, V. Brez predsodkov je zbral takšno gradivo župnik Bertsch, Kunden- und Gaunersprache, Berlin 1938, čigar zbirka zadeva vsa področja človeških zablod in zmot. Iz tega slovarja se razvidi, da je Blaž Mozol imel nekaj več izrazov iz nem. Rotwelscha, kakor smo mogli doslej dokazati, n. pr. knajsati = vedeti, šmalati = govoriti, šrac = otrok, šréncenca = ječa, volhati = iti. Se na videz samostojne domače tvorbe imajo tu pa tam vzporednice v Bertschevi knjigi, tako špičnik = oves, Spitzling, pihalnik = puška, Blasrohr, itd.

V nevezani besedi slove v slovenščini druga razbojniška balada:

»V Parizu, najhujšem od vseh mest / sicer še nisi spoznal kmetskih biričev, / zato pa te dekleta in zalazniki pa cafi z vojaki in vinárji spravijo v zapor / ter te zonegavijo v preiskavo, / po ječi pa s teboj naredi zasliševalni sodnik, / kakor da si ovca (žival). / Zatorej, prijatelji, imejte pamet, / skočite, bežite pred krvavim sodiščem.

Ce moreš, ukradeš kedar konja, / hlač, usnja, suknjo, nož, kozla, / pripelješ kravo s pujski v brlog, / da se tam v hosti skrijejo v slamo, / ako si srečen tat, še pet kokoši, / a kaj dobro ti ugaja v mošnji denar. / Potlej ti močno tekne obed. / Le pred beguni pazi na svoj sloves. / Bežati, otroci, se ne plašite, / na noge, tecite pred krvavo sodbo.

Med nami nihče — bodi mlad ali star — / ne mara biti mrlič ali hladen / in — resnico govorim — vsak da dobro živi, / na gostijo pri ognju s sejma takoj prikrevsa. / Tukaj stoji pes, kuže na straži, / nihče se za glavo ne boji. / Za vas, ki mnogo blaga (živine) ugrabite, bo vina, mesne juhe, konjine. / Ako čujete in zapazite črno nevihto, / ne čakajte, bežite pred krvavo sodbo.

Oj poglavar rokovnjačev, ti luč v gozdu, / da ljudje obilo ne prelivajo krvi, / med beračenjem za dne, gredoč ponoči na opravek, / naj jim usta nikar na daleč ne kričé, / iz hiše naj ucvro pred krvavim sodiščem.«

Pametna beseda

Ljudje vi propadli: trbavs, trebeljak,
nestvor izrojeni, ti bitje nevedno,
ki hodiš po svetu brezumno, bedak,
v somraku nespameti blodiš prebedno,
vsevdilj slepomišiš razuma nevredno,
gorja nam obilega jaden izvor,
iz podlosti konec ujame vas nor —
kedaj pokesate strahotne se reve,
ki zanjo že v grobu mnog mladi je stvor?
Nikoli ne segajmo v tuje zadeve.

Pri sebi premisli zablude naj vsak,
nikar ne maščuj se, potrpi si vzgledno.
Vsi vemo, da svet nam je tožen blodnjak,
a klati, moriti — početje obledno,
po krivem jemati, grabiti — nečedno.
Upira se nebu nasilje, umor
in Bog bo nakopal storilcu zator.
Če kdo se za mlada zadal je mej šleve,
zaman bo pozneje mu bridek odpor.
Nikoli ne segajmo v tuje zadeve.

Sleparski igralec, o lažni prosjak,
in ti, ki prelomil besedo si vedno,
ti krivoprisežnik, goljuf, strupenjak,
ki v grehu živiš in oskrunjaš se redno
in davno pognal že imetje si dedno,
vse nič ti ne pridi, napravi premor,
pri Stvarniku naglo pogladi svoj spor,
saj morda doživel že zadnje si dneve,
in glej, da na starše ne pade ukor.
Nikoli ne segajmo v tuje zadeve.

Sklep

V pokoju živimo, stran slednji razdor,
I mladi i stari stopimo v ta zbor.
Lepo se umejmo, apostol uči to
Latince v poslanici prav izrazito.
Okleni se reda sin sleherni Eve,
Navadi poklica se vsak temeljito.
Nikoli ne segajmo v tuje zadeve.

Lep nauk izgubam

Otroci dragi, če hitite
skoz Kradnje na prešerni ples,
s klobuka šopek izgubite,
tako je smolnat Udin les.
Oprez potreben je največji
v soseski teh dobrav, dolin.
Ker prêveč je zaupal sreči,
prepal je tu dijak Kolin.

Nedolžna ni zares igrača,
za dušo gre in za telo:
tu sleherna se stvar poplača
s sramoto, smrtjo še celo.
A kdor uspe, zaradi tega
kraljevske krone ne dobi.
Bedak edino tu se tvega,
saj tu se v glavnem izgubi.

No, vsakdo tole še razumi:
načeti sodec izcediš
pozimi domá, poleti v šumi,
brez vina zdajci tu sediš.
Če cvenk imaš, enako kane;
kaj urno vse se razdrobi,
za dediče tu nič ne ostane:
blago krivično ne dobri.

Dober nasvet malopridnežem

Zares, naj bo si že kdor koli,
cigan, ki s kvartami slepari,
z odpustki trži naokoli,
popiva, vlačí se, slepari,
potvarja novce, dre, prisega,
vratove reže za cekine:
kam neki gre skupiček vsega?
V gostilnice in za deklíne.

Pa mamež in pavliha bodi,
popevkaj, glumi, mešetari,
po trgih ko čarovnik hodi,
šušmari, sviraj, rešetari;
kot rokohitrec naj se tvega,
kegljá pohlepen gotovine:
kam neki ves dobiček bega?
V gostilnice in za deklíne.

Ni takšen kal ti mar nikoli?
Kar orji, saj po šegi stari,
ukvarjaj s konji se in voli,
neuk kolari pa drvari;
naj trlica se v noč razlega,
pa bo že dôkaj imovine.
Kam daješ ves donos iz tega?
V gostilnice in za deklíne.

Spremница

Odev, obutev in kar nega
zahteva razne še drobnine,
najrajši, jeli, se zonéga
v gostilnice in za deklíne.

Tatinščina

Plajšurji, ko grešè na Kum,
lahko pustite tam telo.
Zato svari vas moj razum:
pazite vedno se zelo.
Kolin je padel pod kolo,
čebljaj je tu neskušen, mlad.
Tako naposled je prišlo,
da mu krvnik je stisnil vrat.

Spreminjajte si svoj izraz,
preblecite si često svite.
Če grivar pomoli obraz,
kar urno jo takoj ucvrite.
Ker ni bilo mu do zaščite,
naš Montigny je šel na hlad,
ondì so brali mu levite,
krvnik mu je pretisnil vrat.

Koharji in podoben škvar,ti,
ki znate dobro dreti bene,
storite to le z vedo kvart,
moritve treba ni nobene.
Saj kri vas naglo razodene,
oblast odvede vas pred grad,
lahko pod vislice požene,
kjer vam krvnik pretisne vrat.

Priporoka

Glavar, jaz pravim: ne na Kum,
čeprav bi se prilegel zlat,
saj škrici ne poznajo glum,
krvnik bi ti pretisnil vrat.

Prošnja

izrečena v zbornici, v obliki balade

Petero mojih čutov: nos, ušesa,
pa voh in usta nič manj kot oči,
vsi borni udje mojega telesa,
po svoje vsak tako mi naj golči:
»Oj zbornica, ki daješ nam moči,
da ne potonemo v brez dna ponore,
naš jezik tebi v slavo ne premore
zadosti hvalnic in priznalnic mičnih.
O čuj nas, prosimo, nebeška hči,
krilatcev sestra, mati vseh pravičnih!«

Srce, razkolji se in vsaj ne bodi
mi trše kakor ona siva čer,
kjer Židje v pušči so prispeli k vodi,
ko že več nade ni bilo nikjer.
Le teci mi, solzá želeni vir,
da bo srce ponižno proslavilo
mi skupščino, spojeno s carsko silo,
ta ščit Francozov in rodov različnih,
ki poklonilo ga nebo je milo,
krilatcev sestra, mati vseh pravičnih!

Zobovi, poskočite iz čeljusti,
pojoč zahvalo, pridite na plan,
vsak delo svoje grizenja opusti,
zdaj boš trobenta, orgle, zvon ubran,
pomneč, da bil pogubi sem izdan.
O pljuča, jetra, slava naj se čuje.
Telo zanikrno, nesnažno huje
ko pujs, ki rije po smeteh različnih,
pred svojim koncem tebe povzdiguje,
krilatcev sestra, mati vseh pravičnih!

Pripis

S trodnevnim omogóčite odlogom,
o knez, da svojcem še porečem z bogom
in novcev za na pot dobim dotičnih.
Potrdi z »dà«, zgolj onim samim zlogom,
krilatcev sestra, mati vseh pravičnih.

Balada v plintovski šprahi

V Parvardu, najbolj lobovem od glajsov,
šerkeljnov sicer še nihto niš knajsals,
zato pa dernice no šponarji
pa grilci z bincgarji no gronarji
pritrugajo te v fonganje,
pritanajo te v froganje,
po šréncnici pa s tabo federman
umoha, kot bil bi bekerman.
Zato, ferlákarji, milajte brihto,
klavajte, lofajte pred plutovo rihto!

Če magáš, unemaš enkatov kobaleta,
zaguznic, ajšnic, rokman, krtíš, merketa,
priforaš madúško s kočki v pajnico,
da v šumi se taj pohrambajo v štrajnico;
če kumovt si fertún, še čink galink,
a pro bonov se ti viža v pucni blink.
Polej ti grandov šmeka núfanje.
Le pred šorboni hibaj na rufanje.
Petati, šraci, se ne kejnajte nihto,
klavajte, lofajte pred plutovo rihto!

Med nami noben — ne mincgov ne oltov —
ne vola bivati kronkov ali koltov.
In — bornico šmalam — vsak da bonov leba,
na fínfranje z merkata koj prišeba.
To šmolar, kotel na birganju štená,
noben za kófnico se ne kejna.
Za vas, ki grand roganje nafósate,
bo grona, karnove vaštre, posate.
Če hirate, birgate švorcovo vihto,
ne trahtajte, lofajte pred plutovo rihto!

Hantanje

Oj papež prudentov, líhtnica vóltovne,
da lufti šporov ne tanajo plutovne,
feškaje v pertahtu, volhaje v žverci na šihto,
naj hitro ne šrájajo bajtov njih šmalovne,
iz kumže naj lofajo pred plutovo rihto!